

# تورلۇق يۈزدى

تۈرك اومياقلارنىڭ ئاسرافكارى ئابلىم مېمورە

جلد : ۱ — ۲۱

مارت ۱۹۲۸  
اون يىلدىن بېرى

صافى : ۳ — ۱۹۷

## تورک آقاده میسی

عمانی ایمراتورلی دورنده ۱۸۵۱ سنه سنده ( انجمن دانش ) نامیه تأسیس ایدیلن آقاده مینک تاریخی ، اونک ایلک اعضا لری و اونلرک سوبه عامیه لرینک درجه سی و آقاده مینک مساعیسی و تعطیل فعالیت ایتمه سنک سیلیری بزجه مجهولدر .

آقاده می کبی علم ، فن و صنعت مؤسسه لرین یاشانه بیلجک دولتک و محیطک ، شعورلی و حیاتی اولماسی لازمدر . تفسخ ایتمش ، انقراضه یوزلوشمش ، زواله محکوم اولان بردولتک محیطنده فعالیت وجدیت طلب ایدیه آقاده می کبی مهم بر علم مؤسسه سنک تعطیل فعالیت ایتمشی تعجب ایدیه جک برواقعه تشکیل ایتمز . عثمانلی دولتنک انقراضنی متعاقب یکی تورک دولتنک تأسیسه تورک حیاتنده یکی و جانیل بردور باشلامشدر . تورک ملتی ، استیلا اولنش آنا وطنی قورنارمقاه یکی بر قدرت حیاتیه کوسترمشدر . ملکر انباه دورنده هر ساحه ده دیگر مدنی ملتلی تعقیب ایدهرلر و ایتمک مجبوریتنده درلر . تورک ملتی ده انباه دورینی متعاقب بر چوقی ساحه لرده جدی بر سورنده چالیشمایه باشلامشدر . معمارلری ، مهندس لری ، اوسته لری و عمله لری دهمیر بولر و یکی شهرلر انشا ایتمکده درلر . منورلری و عالم لری ده علم ساحه سنده دیگر ملت منور و عالم لرین تعقیب ایتمک مجبوریتنده درلر و بوجبوریت هر کون حسن ایدلکده در . غربلیلا شمنی بر شعار تلقی ایدهن معاصر تورکک فارشیسنده غربی تقلید ایتمک مجبوریتنده اولدینی بر چوقی ایشلر وارددر . ایجاد و ابداع قدرتی حائر اولان یوکسک سوبه لی عالم لری یئشدر مرک خصوصنده آوروپائی سیستمه تبعیت ایتمک بوجه دندر . آدام یئشدر مرک هر نه قادر عالیه دن ، محیطدن و مکتبدن باشلار ایسه ده ، هر حالده دارالفنونله ختامه ایرمیش . دارالفنونلر عالم اولقی ایچون یالکیز بر مخرج تشکیل ایدهرلر . دارالفنون اکیال ایدهن طلبه نیک اختصاص ساحه سنه داخل اولای بیلیمه سی ایچون

مختلف استیقولرده ، لایبراتورلرده سیستماتیک بر صورتده چالیشماسی الزمدر . آقاده میلرده ، استیقولرده و بونلره عائد لایبراتورلرده بویوک استادلرک تحت نظارتنده چالیشان مستعد و بومؤسسه لرده چالیشا بیلک ایچون هرجه تندن حاضر لاش طلبه میانندن علم آداملری یئشدر . یوقاریده بحث ایستدیکمز کبی غرب ملت لرینک هر برینک مختلف آقاده میلر و استیقولر تأسیس ایتمه لرینک اسباب و حکمتی ایشته بوندن عبارتدر . غرب طلبه سی استیبالندن امین اولارقی فراغت نسله بوعلم مؤسسه لرده چالیشدر و غربک استادلری ده عالم یئشدر بر مکی چانلرینه منت بیلیرلر . بزده ده بو خصوصلرده غربی تقلید ایتمک زمانی کلش اولاجقدرک ، وقت وقت بومشله در خاطر ایدلکده در . یا کلیورسم ، جمهوریت دورنده ایلک دفعه اولارقی آقاده می تشکیل مسئله سی و اصف بک افندیکن و کاتی زماننده آیری بر راپور تقدیم ایدلک صورتیه در خاطر ایدلشدر . حمد الله صبحی بک افندیکن و کاتی اشناسنده ایسه ، بومشله جدی بر شکل اکتساب ایتمش و نظامنا . مه سی ده احضار ایدلشدی . حتی بودجه سی هیئت وکیلده دن یکمیش و عصمت پاشا حاضر تلی ملت مجلسنده کی بیاناتلری آراسنده آقاده مینک تشکیل اولنه جفتدن بحث ایتمش لردی بو خصوصده بعضی غرب عالم لرین دعوت ایتمک مسئله سی دوشونلش اولاجقدر . حال حاضرده دنیا نیک بویوک تورکیات عالم لردن بری اولان بارتولنده ظن ایدهرسم بومقصدله دعوت اولنشدی . حمد الله صبحی بک افندیکن و کاتی اشناسنده جریان ایدهن بو حادثه نه ده نسه مطبوعات صحیفه لرینه یکجه دی . سوک زمانلرده یعقوب قدری بک طرفندن در خاطر ایدلش اولان بومشله افکار عمومی بی کندیسته جلب ایتمش اولدی . غزتلر و مجموعه منورک آقاده میسی تشکیل مسئله سنه دائر بر چوقی مقاله لر نشر ایتدیلر . ( حیات ) مجموعه سی

ايسه علم و فن اربابىك بو بابدهكى فكرلرلىك ترجانى اولدى .

اك اوقاقلىرى ده داخل اولدىنى حالده ، مستقل اولان غرب ملتلىرىدن هر بىرىك كندى قدرى نىستنده دارالفونلردن ماعدا . آقادهى ماهيتنده علم ، فن و صنعت مؤسسەلىرى وجوده كىتىرمىش اولدقلىرىنى يوقارىده مختصراً بيان ايتىشك . لهلر ، چەق - اسلاقلر ، فىنلر ، بولغارلر و صربلر و سائر اوقاق ملتلىر آقاده مىلر تاسىس ايدىرك فنون و علومك بوتون شعبەلىرىنى تدقيق ايتكدهلر و كندى آنا و طنلرلىك بوتون اقسامنى نظر تدقيقدن كچىرمكده درلر .

آقاده مىلرلىك بر وظيفەسى ده دارالفونلرده آز چوق حاضرلىق كورمىش و علم ، فن لسانلردن برىنى و ياخود ايكىسىنى اوكرە غش طلبەنى بويوك استادلىك تحت نظارتنده چايشدىرىمق صورتيله عالملىر و متخەمصلر ىنىشدىرمكدر . آقادهى ديدىكمز زمان ، فراغت نفسله سىستە ماتىك بر صورتده چايشەينى اوكرە دەن و ياراتمق ، ايجاد ايتك قدرتى حائز اولان يوكسك علم مؤسسەسىنى مراد ايتەلىز . آقادهى ده بش ، اون عالمك تحت نظارتنده بر چوق عالملىر ىنىشدىرىلدىكى كچى ، مملكەتك احوال طبعىيەسى ، ثروت منبعلىرى ، تاريخى ، مملكەتده قونوشولان شىوہلر ، مملكەتك اتوغرافىيەسى و سائرە و غربىك اك قيمتدار اثرلىرى ده تدقيق اولنور .

عين زمانده آقاده مىلر كندىلرلىك قدرت علمىە لرى سايه سنده مملكەتده علم و عرفان ساحە سنده حدودى محتمل اولان آثارىنى يەده مانع اولورلر . مختلف شىوہلرله قونوشان آلمانلر ، بروحدت انسانىە و علمىە تشكيل ايتەلرلى آقاده مىلرلىە مديوندرلر . بوندىن ۲۰۰ سنە اول آوروپالىلرلىك ( باربارلر ) دىيە استىزا ايتىدكلارى روسلر بويوك پىرونك ەمىتيله تاسىس اولنان آقاده مىلرلى سايه سنده آز بر زمان ظرفنده مدنى برملت شكافى اكتساب ايتىلدرلر .

بزم غزته و مجموعەلرلىمىز ، فكر آداملرلىك نقصاندىن ، ولسانلىك ايشلەنمە سندن ، اصلاحات فنىەلىك عدم كفايە سندن ، حرى و فنى تدقيقلرده بولنانلىك آزالغىدن و مملكەتلىك تدقيق اولنامە سندن دائما بحث ايدىرلر و اكثريتلا بويوقسوللغە ، حاكم بر وضعيتده بولنان يوكسك علم مؤسسەلىك بوقلغنى بر سبب اولارق كوستىرلر . دىك يوكسك

بر علم مؤسسەسى تشكيل اولماسىك لزومى حقنده بر قناعت عمومىە موجوددر .

ديكر ملتلىرده لسان حقنده بزم كچى تشتت دورەلرلى كچىر مىلدرلر . مثال اولقى اوزرە روسلرى ، آلمانلرى ، فىنلرى كوسترە بىلىرز . بونلر بو تشتتى ازالە ايتك ايچون كويلرده چايشمىشلر ، مملكەتده قونوشلان لهجەلىرى تدقيق ايتىلر ، لهجە قاموسلرى و آبرى لهجەلىك صرف و نحوينى وجوده كىتىرمىشلر ، وبالاخرە لسانلرلىك لغت قاموسىنى ، صرف و نحوينى تاليف ايتىلدرلر . بزدە ار كچ ديكر مدنى ملتلىك تعقيب ايتىش اولدقلىرى بو اصولى تعقيب ايتك مجبور ىتندەيز . مادامكە لسانلى ايشلەمك ايستە يورز ، او حالده بزدە لسان خزىنەلىرى اعتباريله چوق زىككىن اولان آناطولى كويلرلىە و آناطولىك مختلف منطقەلرلىە توجيە نظر ايتەلىز . بولسانى مساعىنى اداره ايتك ولسان خزىنەلىرىنى فنى اصوللر دائرە سنده طوبلاقمق و طوبلاينىلە چوق موادى اثرلر حالنده علمى سىستەملرە كورە تصنيف ايتك ايچون طبعيتيله ديكر ملتلىرده اولدىنى كچى بزدە يوكسك بر مؤسسە ، مثلاً تورك دولت آقاده مىسنىك بر شعبەسى اولە چق ( لسان ) آقاده مىسى وجوده كىتىرمك مجبور ىتندەيز .

بوندىن ماعدا اسكى تورك و طنى ، اسكى تورك لسانى ، تاريخى و مملكەت خارچنده ياشايان سائر توركلىك تاريخلرلى ، ادبىياتلرلى ، لهجەلىرىنى ، عرق و عادتلرلى ، اسكى دىنلرلى و توركلرله مناسبلىرده بولنان ملتلىك اسكى ادبىياتى و اثرلرلىنى اوكرەنمك مجبور ىتى واردر . قومشولرلىمىزى ، مملكەت داخلنده ياشايان قومى كتلەلىرى و دنيانك اك مدنى ملتلىرىنى دە تدقيق ايتك ضرورىدر . بوزە ديكر بر علم مؤسسەسى وجوده كىتىرمكە تحقيق ايدىركە ، او دە مستقبل تورك دولت آقاده مىسنىك ايكنجى بر شعبەسى اولارق تشكيل ايدىلەجك ( تاريخ - لسان ) شعبە سندن عبارتدر .

بوندىن ماعدا تورك آنا و طنىك احوال طبعىيە سنىك ، احوال جويە سنىك و سائرە سنىك تدقيق اولنامسى دە حياتى بر مسئلەدر . بوزە آنا و طنىك هر طرفنى تدقيق ايتك اوزرە فنى ەيتىلر كوندرمكە تحقيق ايدىر . تدقيقلر معين سىستەملر دائرە سنده اجرا اولنامادىنى تقدىردە مفيد اولمازلر . بونك ايچون دە بو تدقيقلرلىك فنى اصوللر دائرە سنده اجرا اولنامسىنى تأمين ايدەجك و بو بابده رهبرلر و تعليماتنامەلر وجوده كىتىرە بىلەجك

بک مکمل اولان استانبول موزه سی آقاده می به الحاق اولنور . رصدخانه و لابراتوارلرک یکی باشدن تاسیس اولنمسی ضروریدر . انستیتولر ایسه آقاده مینک تشکندن سوکرا اعضا لک تنه ییله سوکرادن تاسیس اولنه حق مؤسسه لر دندرلر .

آقاده می به اعضا اولایله جک عالم لک موجود اولوب اولمادیغه کمنجه : بین الملل علم ساحه سنده طانیلمش ایکی - اوچ عالمز وارددر . ماسی ساحه لرینی تعیدد ایتدکری تقدیرده بونلر آقاده مینک حقیق اعضاسی اولاییلرلر . آچیق فالان اعضاقلری دولدرمق ایچون دیگر ملت لک یولی تعقیب ایتک مجبوریننده یز . بین الملل علم ساحه سنده ( تاریخ ، لسان ، فیزیق ، کیمیا ، علوم ریاضیه ، فن و علمک سائر شعبه لرنده ) اختصاصلری ایله طانیلمش ۶ - ۵ آقاده می عالی دعوت ایدیلر و فراغت نفسله جایلاشاق و هر جهتدن حاضر لانیل اولانلر بونلره معاون اولاری تعیین ایدیلرلر . دارالفنون طلبه سی میاندن دخی فراغت نفسله جایلاشه بیله جک ، لسان آشنا ۳۰ - ۲۰ طلبه انتخاب وانه رقی بو عالم لک تحت نظارتنه تودیع اولنورلر . بومعاونلری و طلبه یی آقاده می عالم لری اولاریق بیقیدریمک وظیفه سی اصل اعضا لره تمجیل اولنور . آقاده می دائما دولتک نظارت عالیه سنده وحمایه سنده بولنور . دولت طرفدن التزام ایدیله جک مسئله لری و موضوعلری تدقیق ایتک مساعیسی ده اعضا لره تمجیل اولنور .

آقاده می طبیعه جوهر د اولان تورکک تبرع و همتیله مکافات سرمایه لری تشکیل ایتک صورتیله ده تورک لساننده چوق قیمتدار اثرلر وجوده کتیره بیلیر . روسلرده و سائر ملت لرده اولدینی کی بزده ده تورک عالم لری نیک ، شاعرلری نیک ناملری نیک تخلید ایلک اوزره مکافات سرمایه لری وجوده کتیره بیلیر .

ملکتمزده آقاده می به معاون اعضا اولایله جک بر چوق ذوات محترمه موجوددر . محابر اعضا لره ملکتنک هر طرفنده بولنور .

آقاده می لازم اولان وسائله تجهیز اولنورق لازم اولان مؤسسه لر وجوده کتیره بیلرک کشاد اولدینی و سیسته ماتیک چالیشدیرلرینی تقدیرده ، ۶۰ - ۵۰ سنه ظرفنده ملکتنک بر چوق اقسامی طبیعی ، بشری و حرئی و سائر جهتلردن تدقیق ایدیلش اولدقدن ماعدا ، سیسته ماتیک چالیشمق نتیجه سنده بزده ده آقاده می عالم لری یتیشیر . ایشته بو عالم لری بین الملل علم و فن عالم لده تورکک قدرت علمی سنی تشیل ایدیه جکلردر .

بر علم مؤسسه سنک وجودی ضروریدر . طویلاشمش موادی اثرلر حالنده فنی اصولاره کوره تصنیف ایتک و بونلردن نتیجه لر استخراج ایلک وظیفه می ده طبیعتیله بو بوکسک مؤسسه نک وظیفه لرندن بری تشکیل ایدر . دیگر مدنی ملت لک فنون ساحه سنده وجوده کتیرمش اولدقلری اثرلری ترجمه و تدقیق ایتک و بو بایده کی فعالیتلری تعقیب ایلک دخی بو مؤسسه نک وظیفه لری جمله سننددر . بوده مستقبل تورک دولت آقاده مینک ( فیزیق و مته ماتیک ) شعبه سی تاسیس ایتکله تحقق ایدر .

بوندن آکلا شیلدیغه کوره اوچ شعبه دن عبارت اولاجق نفس آقاده میدن باشقه آقاده می به ملحق برطاقم مؤسسه لر وجوده کتیریمک مجبورینی وارددر . بو مؤسسه لک اک مهم لری ده آقاده مینک فنی و علمی مساعیسی ایچون لازم کن وسائله مجهز اولان کتبخانه ، مطبعه ، رصدخانه ، موزه خانه ، فیزیق و کیمیا لابراتوارلری و مختلف انستیتولردر .

بوکی وسائل موجود اولمادیقه ملکتمده بر علم هواسی یاراتق امکان خارجنده اولدینی کی ، حقیق علم و فن آدم لری یتیشمه سی ایچون ده امکان یوقدر . بوسبیدن دولایی معظم برمساعی به متوقف اولان بو بوکسک علم مؤسسه سی چارناچار وجوده کتیریمک مجبوریننده یز . زیرا بومل برشرف و حیثیت و عین زمانده آنا وطنده حقیق بر علم هواسی یاراتق مسئله سیدر .

ذکر ایتدیکمز طرزده مکمل بر آقاده مینک آرز بر زمان ظرفنده تاسیس اولنماسنده ده امکان اولمادیغی قید ایتک لکمز ایجاب ایدر . آقاده می تشکیلنه یقین بر زمانده مباشرت اولنسه بیله ، تشکیلاتک برایکی سنه امتداد ایدیه جکنده شبهه یوقدر .

بومعظم تشکیلاتک مادی جهته کمنجه : کتبخانه مسئله سی قولایجه حل اولنه بیلیر . استانبولده دارالفنون و نورکیات انستیتوسی و کتبخانه عمومی دن ماعدا آیا صوفیه ، سلیمانیه ، امیری و طویق بوسرای کتبخانه لری وارددر . دارالفنونه مربوط اولیان کتبخانه لر آقاده می کتبخانه سنک اساسی تشکیل ایدرلر . طبیعتیله آوروپاده و سائر ملکتلرده طبع ایدیلن جدی و مهم اثرلر صابین آلمنق صورتیله بو کتبخانه تکمیل اولنور . آقاده می آنقرده ده تاسیس اولدینی تقدیرده آنقرده ده موجود موزه خانه توسیع ایدیلرک آقاده می اداره سنه تسلیم اولنه بیلیر . استانبولده تاسیس اولنور ایسه ،